

Emile Havers

DE DORDTSE STADSREINIGING IN DE 17E EN 18E EEUW

De geschiedenis van vuil en afval in de 17e en 18e eeuw is nog lang niet geschreven. Publicaties zijn zeer zeldzaam, maar de laatste tijd komt daar verandering in. Zowel in Nederland als België wordt er op dit onderwerp gestudeerd door de grote belangstelling die tegenwoordig uitgaat naar de milieuproblematiek. Wie op zoek gaat naar bronnen over de verwerking van afval kan zowel in de bodem terecht als in de archieven. Regelmatig wordt bij archeologisch onderzoek afval gevonden uit vervlogen tijden. Die vondsten zijn van diverse aard.

Afval in de bodem

Bij woonhuizen in de stad worden vaak beerputten of beerkelders gevonden. Die werden gegraven om het huisafval, inclusief fecaliën op te slaan. Ze bestaan vaak uit gebruikte wijnvaten, die meestal een stuk groter waren.

Grote Markt uitgraven beerput S50

Er werd een stortkoker boven aangebracht zodat men enige afstand had tot de plee waar men op zat. Vaak werden ze geruimd. Dat kunnen we nog zien omdat de onderste lagen vaak ouder materiaal bevatten. Ook werden die beerputten gewoon dichtgegooid en werden nieuwe gegraven. Beerkelders zijn veel groter en werden gemetseld. Vele kubieke meters konden daar in. Voor archeologen is zo'n beerput of beerkelder een uitgelezen mogelijkheid de eetgewoonten van voorbije periodes te bestuderen. Het afval dat er in gegooid werd bestond uit afgedankt, want gebroken of versleten, aardewerk, glas, hout en metaal. Men vindt daar echt van alles terug. Afval en puin samen werd ook vaak vervoerd naar een plek waar de grond moest worden opgehoogd. In de bodem kunnen scherfjes een aanwijzing geven van de periode waarin dat afval daar werd opgebracht. Afval werd ook gestort op plaatsen waar men er niets mee deed. Langs de Papendrechtse rivieroever werd

afval gestort door Dordtse afvalverwerkers zoals bleek uit vondsten die bij laag water werden aangetroffen. Ook werd vuil gestort buiten de stad, zoals in de

Afval in de archieven

De belangrijkste papieren bronnen die ons vertellen over afvalverwerking zijn verordeningen en aanbestedingen. DiEP - archief, monumenten en archeologie Dordrecht bezit een zeer grote collectie keuren en verordeningen. In de vorm van affiches werd aan burgers en buitenlui verteld wat men moest doen en laten. Zo komen we een reeks voorschriften tegen over het afval en wat je daarmee moest doen. Al die voorschriften komen ons zeer bekend voor, want de zorg van de overheid om straten en havens schoon te houden is van alle tijden. Ook toen namen velen het niet zo nauwkeurig met het weggoien van overbodige spullen. De verordeningen lijken ook de hele 17e en 18e eeuw door heel erg op elkaar, een teken dat men zijn gedrag niet verbeterde. Ook toen werd er gedreigd met boetes wanneer men betrapt werd op het weggooien van afval op straten, kaden, bruggen en in het water van havens en grachten. Ouders waren aansprakelijk voor hun kinderen, pupillen en dienstboden. In een tijd waarin nog nauwelijks riolen bestonden, geen waterleiding, geen waterzuivering en de hygiëne moeilijk in de hand te houden was zonder koelkasten, goede verpakkingen en controle op de kwaliteit van voedselproducten, lag het gevaar van volksziekten en epidemieën voortdurend op de loer.

Nieuwkerksplein naar het noorden gezien, ca. 1845. Middenvoor ligt een openbare vuilstortplaats. Tekening in kleur door P.J. Vuijk

Organisatie van de stadsreiniging

Een tweede belangrijke archiefbron is te vinden bij de aanbestedingen. Meestal gaat het hier om inschrijving op bouw en reparatie van bouwwerken van de overheid, zoals bruggen, kranen en gebouwen. Maar ook de stadsreiniging werd voor telkens zeven jaar aan de hoogste inschrijver gegund. In deze tijd van steeds toenemende privatisering is het wel opvallend om deze reeks aanbestedingen te bekijken. Je merkt dan dat ook veel onderhoud voor vaste perioden werd gedaan door particulieren. Zelfs de fabriek, zeg maar de directeur van Openbare Werken, was een particuliere aannemer die voor de stad werkte gedurende een periode van vijf of zeven jaar. Zoals Netwerk nu ook de geprivatiseerde stadsreiniging voor zijn rekening neemt, zo werd in de periode van 1 juni 1660 tot 31 mei 1667 dit werk verpacht aan Mathijs Abrahamszoon Mareschal voor 600 pond per jaar. Dat was een vrij hoog bedrag, maar daar moest hij wel heel wat voor doen. Hij moest zorgen voor het 'zuiveren en schoonhouden van alle straten, steigers, bruggen, opslagen, mestbakken, secreten, gotieren, zink- en sterfputten en plankieren'. Dus niet alleen de openbare ruimte, maar ook de riolen (goten en bezinkputten) en de openbare toiletten (secreten) moesten door hem en zijn personeel worden schoon gehouden. De vuilophaal was precies voorgeschreven: De baas moest op zijn kosten zes paarden en zes karren tot zijn beschikking hebben, en wel jonge sterke paarden en bij elke kar twee sterke mannen. Die moesten elke dag tweemaal alle straten langs gaan,

zowel vóór als na de middag en as, vuil en slijk dat op de stoep of de straat lag, meenemen. De bewoners werden gewaarschuwd door het geluid van een ratel. Op veel punten in de stad waren mestbakken gebouwd, waar men zijn afval in kon storten. Ook hier valt de overeenkomst met nu op. Die bakken moesten ook elke dag worden leeggehaald en schoongemaakt en gespoeld door de mannen van Mareschal. Ook moest elke middag gruis en aarde, dat bewoners aan de straten en langs de havens en grachten deponeerden, worden weggehaald en op een aan te wijzen plaats worden gestort. Wanneer particulieren een kar gruis wilden hebben, bij voorbeeld als mest voor hun tuin, dan betaalden ze daar drie stuivers voor, maar dan werd het wel thuis bezorgd. Daarentegen mochten blekers, molenaars en boeren uit Dubbeldam en tuinders uit Dordrecht of Dubbeldam met eigen wagens uit de stad zo veel gruis ophalen als ze wilden, zonder daarvoor te betalen. Ze moesten het gruis dan wel binnen 24 uur weghalen.

Secreten

Openbare toiletten zijn al enkele decennia geleden uit het stadsbeeld verdwenen, maar in de tijd van de Republiek stonden die houten hokjes her en der in de stad en langs de havens. Meestal werden ze onder of bij een brug, of op een plankier gebouwd. De uitwerpselen vielen dan in het water, wat men niet bezwaarlijk vond, of in ieder geval het minst van twee kwaden. Die secreten, die vele Dordtenaren overigens ook voor privé-gebruik achter hun huis hadden staan, werden ook volgens nauwkeurige voorschriften gebouwd en die komt men dan ook weer tegen bij de aanbestedingen. Je zou ze precies kunnen nabouwen want alle specificaties van maten en materialen worden daarin beschreven.

Wat opvalt is de grote mate van betrokkenheid die de overheid aan de dag legt om de stad en haar bewoners gezond te houden, ook in die vroege periode. Kennis van hygiëne en infecties waren dan wel niet zo ontwikkeld als nu, de geur in de stad alleen al was voldoende om strikte regelgeving in stand te houden.

Archeologische vondsten uit de beerkelder van Groenmarkt 63-71 (AWN, 2001) en archeologische vondsten uit de beerkelder van een 14e/15e eeuws pand op de Grote Markt (Bureau MZA, 2005)

